

Slovak international scientific journal

№33, 2019

Slovak international scientific journal

VOL.1

The journal has a certificate of registration at the International Centre in Paris – ISSN 5782-5319.

The frequency of publication – 12 times per year.

Reception of articles in the journal – on the daily basis.

The output of journal is monthly scheduled.

Languages: all articles are published in the language of writing by the author.

The format of the journal is A4, coated paper, matte laminated cover.

Articles published in the journal have the status of international publication.

The Editorial Board of the journal:

Editor in chief – Boleslav Motko, Comenius University in Bratislava, Faculty of Management

The secretary of the journal – Milica Kovacova, The Pan-European University, Faculty of Informatics

- Lucia Janicka – Slovak University of Technology in Bratislava
- Stanislav Čerňák – The Plant Production Research Center Piešťany
- Miroslav Výtisk – Slovak University of Agriculture Nitra
- Dušan Igaz – Slovak University of Agriculture
- Terézia Mészárossová – Matej Bel University
- Peter Masaryk – University of Rzeszów
- Filip Kocisov – Institute of Political Science
- Andrej Bujalski – Technical University of Košice
- Jaroslav Kovac – University of SS. Cyril and Methodius in Trnava
- Paweł Miklo – Technical University Bratislava
- Jozef Molnár – The Slovak University of Technology in Bratislava
- Tomajko Milaslavski – Slovak University of Agriculture
- Natália Jurková – Univerzita Komenského v Bratislave
- Jan Adamczyk – Institute of state and law AS CR
- Boris Belier – Univerzita Komenského v Bratislave
- Stefan Fišan – Comenius University
- Terézia Majercakova – Central European University

1000 copies

Slovak international scientific journal

Partizanska, 1248/2

Bratislava, Slovakia 811 03

email: info@sis-journal.com

site: <http://sis-journal.com>

CONTENT

ECONOMY

Miraliyeva A. EVALUATING THE INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT OF UNILEVER	3	Gutsalenko O., Fabiyanska V. ENVIRONMENTAL AUDIT AND ITS PLACE IN THE ECOLOGICAL STRATEGY OF THE EUROPEAN UNION	15
Vlasenko T. THE METHODOLOGICAL APPROACH TO EVALUATION THE ENVIRONMENTAL IMPACT ON THE ENTERPRISE	10		

LANDSCAPE ECOLOGY

Nykytyuk P. AGROECOLOGICAL CONDITION OF SOILS BY BIOINDICATION INDICATORS	28
--	----

MOLECULAR PHYSIOLOGY AND GENETICS

Amanov A., Makazhanova M., Tuleyeva L., Dakenova G. CHARACTERISTIC OF TRANSFER OF AZF GENE MICRODELETION AS A RESPONSE TO PATIENTS WITH AZOSPERMISUM AND SEVERE OLIGOSPERMIA (REVIEW).	31
---	----

NEUROBIOLOGY

Oparin A., Vnukova A., Oparin A., Rybchynskiy S. QUALITY OF LIFE ASSESSMENT IN PATIENTS WITH ISCHEMIC HEART DISEASE AND CONCOMITANT GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE	35	Tamura M., Ivko X. BIOACTIVITY ASSESSMENT OF THE IPH-AVN PEPTIDE IN RAT CHONDROCYTE CULTURES	38
---	----	---	----

NORMAL AND PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY

Grygoryan R. PRINCIPLES OF MULTI-CELLULAR PHYSIOLOGICAL SYSTEMS	45
--	----

11. Яшкіна О. І. Статистичні інструменти визначення узгодженості думок експертів в маркетингових дослідженнях / О. І. Яшкіна // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2013. - № 10. - С. 442-449.

12. Власенко Т. А. Формування методології оцінювання впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємств галузі / Т. А. Власенко // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, VII(34), I.: 205, 2019 Sept. – P. 33–37.

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гуцаленко О.О.

*кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри аудиту та державного контролю,
Вінницький національний аграрний університет*

Фабіянська В.Ю.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту та державного контролю
Вінницький національний аграрний університет*

ENVIRONMENTAL AUDIT AND ITS PLACE IN THE ECOLOGICAL STRATEGY OF THE EUROPEAN UNION

Gutsalenko O.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Head of the Department of Audit and State Control
Vinnytsia National Agrarian University,
Ukraine*

Fabiyanska V.

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of State Audit and Control Department,
Vinnytsia National Agrarian University,
Ukraine*

Анотація

У статті досліджено етапи розвитку екологічної стратегії Європейського Союзу. Досліджено систему екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS), що є інструментом управління, розробленим Європейською комісією для компаній та інших організацій з метою оцінки діяльності, звітності та поліпшення їх екологічних показників. Виокремлено та узагальнено основні характеристики та переваги системи екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS). Досліджено загальну стратегію впровадження системи екологічного менеджменту та аудиту на підприємстві, яка складається із десяти основних етапів. Розглянуто структуру галузевого стандарту щодо впровадження EMAS на сільськогосподарських підприємствах. На основі проведених досліджень зроблено висновок, що екологічний аудит з точки зору міжнародного досвіду є: по-перше, систематичною оцінкою відповідності об'єктів екологічного аудиту встановленим нормативам, що регулюють захист навколишнього середовища нормативам, по-друге, інструментом постійного поліпшення та стимулювання природоохоронної діяльності підприємства, метою чого є підвищення його інвестиційної привабливості.

Abstract

The stages of development of the European Union's environmental strategy are explored. The EU Eco-Management and Audit System (EMAS), which is a management tool developed by the European Commission for companies and other organizations to assess their performance, reporting and improve their environmental performance, is explored. The main features and benefits of the EU Eco-Management and Audit System (EMAS) are identified and summarized. The overall strategy of implementation of the environmental management and audit system in the enterprise, which consists of ten main stages, is investigated. The structure of the industry standard for the implementation of EMAS in agricultural enterprises is considered. Based on the conducted research, it is concluded that environmental audit from the point of view of international experience is: first, a systematic assessment of compliance of environmental audit objects with established standards governing environmental protection standards, and secondly, a tool for continuous improvement and promotion of environmental activities enterprises, the purpose of which is to increase its investment attractiveness.

Ключові слова: екологічне регулювання, екологічна стратегія, Європейський союз, екологічний менеджмент, екологічний аудит, EMAS.

Keywords: environmental regulation, environmental strategy, European Union, environmental management, environmental audit, EMAS.

Постановка проблеми. Країни Європейського союзу відрізняються високим розвитком промисловості, сільського господарства, транспорту, що не може не позначатися на екологічних умовах, як самих країн, що входять до ЄС, так і інших країн.

Саме тому на європейському континенті вимоги до інтенсивності співробітництва між країнами є особливо важливими, оскільки Європа виступає як єдиний континентальний комплекс, складові частини якого (окремі природно-географічні пояси і зони, природно-господарські територіальні комплекси) об'єднані системою природно-екологічних зв'язків. Цілісність природного середовища Європи вирішальною мірою залежить від наявності і ступеня ефективності співробітництва між країнами, проведення ними загальної узгодженої екологічної політики, відповідної єдності і спільності їхніх природних умов [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ю.А. Бондар, досліджуючи проблеми впровадження системи екологічного аудиту в Україні, вважає, що екологічний аудит, будучи гнучким механізмом в умовах ринкової економіки, покликаний стати важливим інструментом реалізації конституційних прав громадян на безпечне довкілля та екологічну безпеку на рівні окремих підприємств, територій і держави в цілому [2].

В.С. Загорський вважає, що екологічні проблеми на сьогодні стають дуже важливим фактором, під впливом якого країни Європи акумулюють свої зусилля у напрямку забезпечення екологічної безпеки та побудови системи так званої «колективної відповідальності» за стан навколишнього природного середовища в регіоні. ЄС являє собою найбільш ефективну в сучасних умовах міжнародну регіональну організацію із комплексним режимом екологічної політики та міжнародного екологічного управління, що базується на найбільш інноваційних у світі системах заходів щодо захисту навколишнього середовища [1].

В.Л. Качурінер, дослідивши становлення та розвиток політики Європейського союзу у сфері охоро-

рони навколишнього середовища, зробила висновок, що завдяки ЄС протягом більш як півстоліття Європа живе у світі, який випереджає у своєму розвитку США і Японію, у тому числі в екологічних досягненнях. За цей період створено правову базу екологічної стратегії, удосконалюються методи охорони природи, закладено початок поліпшення якості навколишнього середовища. ЄС, будучи лідером екологічного співробітництва в Європі, бере активну участь у глобальних заходах щодо захисту навколишнього середовища під егідою ООН [3].

Незважаючи на значні напрацювання науковців щодо проблем екологічного аудиту та екологічної стратегії ЄС, питання функціонування системи екологічного менеджменту та аудиту Європейського союзу не є повністю розкриті та висвітлені у наукових працях.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження системи екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS), її основних характеристик, переваг та етапів здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічне регулювання у сфері виробництва в праві Європейського Союзу базується на принципах екологічної політики, які спільні для всіх держав-членів ЄС та ґрунтуються на принципах міжнародного права (рис. 1).

Завдяки відповідним законодавчим документам, зокрема, директивам, регламентам, програмам дій Європейського Союзу принципи екологічної політики впроваджуються в життя, удосконалюються та розвиваються.

Враховуючи складну ситуацію зі станом довкілля, а також враховуючи цілі сталого розвитку, одним із самостійних напрямків політики ЄС є подальше економічне зростання з урахуванням необхідності охорони навколишнього середовища, оскільки екологічні проблеми мають таку особливість, що держава не може її вирішити самостійно без участі інших країн, а також залучення міжнародного співтовариства.

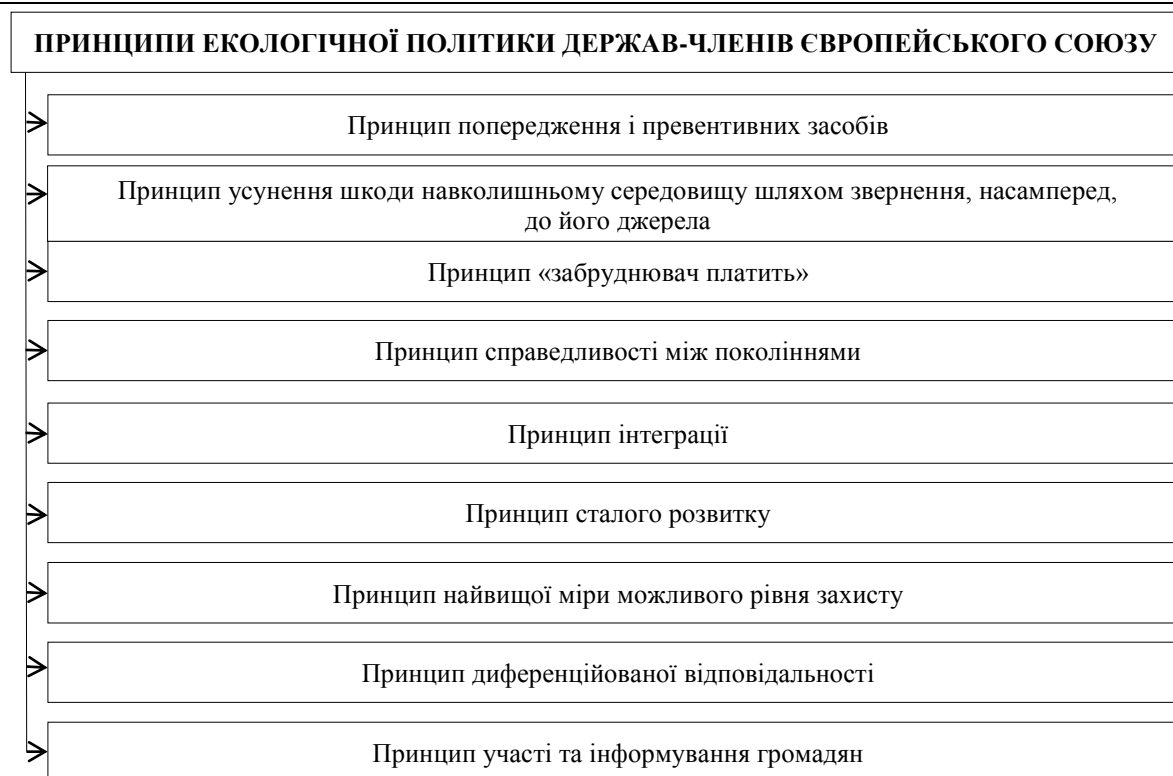

Рис. 1. Принципи екологічної політики держав-членів Європейського Союзу

Джерело: [4]

ЄС являє собою найбільш ефективну в сучасних умовах міжнародну регіональну організацію із комплексним режимом екологічної політики та міжнародного екологічного управління, що базується на найбільш інноваційних у світі системах заходів щодо захисту навколишнього середовища. Вона базується на політичній волі урядів та за підтримки з боку громадянського суспільства [1].

Саме тому, завдяки екологічній свідомості країн-членів Європейського Союзу, приклад вирішення екологічної проблеми в умовах європейської інтеграції, став найбільш успішним в історії

захисту навколишнього середовища у світі, а тому може бути взірцем для інших держав.

Основними органами Європейського Союзу, які приймають участь у формуванні політики екологічного розвитку є: Європейська Рада, Рада Міністрів, Європейська комісія, Європейський парламент і Суд Європейського Союзу.

Вважаємо за доцільне навести історичні аспекти формування екологічного законодавства Європейського Союзу, розвиток якого почався у 1951 році. У табл. 1 наведемо основні кроки становлення екологічної стратегії ЄС.

Таблиця 1

Етапи розвитку екологічної стратегії Європейського Союзу	
Етапи розвитку	Зміст, основні події, документи
Перший етап (1951-1957 рр.)	В Паризькому установчому договорі про Європейське об'єднання вугілля і сталі 1951 р. в якості основних завдань європейської інтеграції встановлювався економічний розвиток, зростання зайнятості та підвищення життєвого рівня в державах-членах на основі раціонального використання природних ресурсів
Другий етап (1957-1982 рр.)	Римський договір 1957 р. встановив цілі екологічної політики: збереження, захист і поліпшення стану навколишнього середовища; охорона здоров'я людей; досягнення раціонального використання природних ресурсів; сприяння міжнародним заходам розв'язання регіональних і загальносвітових екологічних проблем. Прийнята директива 70 /220 /ЄС, що визначала єдині екологічні стандарти для двигунів транспортних засобів та встановила нормативи гранично допустимих викидів. На початку 1973 року була прийнята Перша програма дій із навколишнього середовища (на 1973-1976 рр.). В ході забезпечення реалізації Першої програми дій були прийняті: Директива Ради 75 /442 /ЄС про відходи, Директива Ради 75 /440 /ЄС про вимоги до якості поверхневих вод, призначених для забору питної води в державах-членах, Директива Ради 76 /160 /ЄС про якість води для купання.

	Друга програма дій Європейських Співтовариств, яка називалася «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища», була прийнята у 1977 році
Третій етап (1982-1986 рр.)	Третя програма дій Європейського Співтовариства «Продовження та імплементація політики Європейського Співтовариства і програма дій з навколишнього середовища» (1982-1986 рр.) була прийнята 7 лютого 1983 року. Вона містила ряд принципово нових положень, що стосувались чотирьох аспектів екологічної політики Співтовариства: необхідність подальшої інтеграції екологічної політики в інші секторні політики Співтовариства; необхідність посилення превентивних аспектів екологічної політики
Четвертий етап (1986-1992 рр.)	Ознаменований закріпленням компетенції Співтовариств в області навколишнього середовища в Єдиному Європейському Акті (ЄСА) 1987 р. і легітимацією екологічної діяльності. У ЄСА з'явилась спеціальна стаття, присвячена цьому напрямку діяльності Співтовариства. У ЄСА були сформовані три основні принципи політики Співтовариства і держав-членів в області охорони навколишнього середовища: запобігання забрудненню, усунення забруднення у його джерела, відшкодування збитків від забруднення тим, хто в ньому винен. Четверта програма дій з навколишнього середовища (1987-1992 рр.) була прийнята 19 жовтня 1987 року. Вона аналізує доповнення, зроблені Єдиним Європейським Актом до Римського договору та приділяє більше уваги пошуку нових можливостей для інтеграції екологічної політики в інші політики Співтовариства. 1987 рік проголошувався Європейським роком навколишнього середовища
П'ятий етап (1992-2001 рр.)	У Маастрихтському договорі 1993 року про утворення ЄС була істотно змінена формулювання його економічних цілей: досягнення стійкого, безінфляційного та екологічно прийняттого росту. Охорона навколишнього середовища зводилась до рангу самостійного напрямку політики ЄС. Новий крок вперед у зміцненні юридичної бази екологічної стратегії ЄС був зроблений в Амстердамському договорі. Після утворення ЄС, вперше була прийнята довгострокова (до 2000 р.) П'ята програма дій в галузі охорони навколишнього середовища, яка визначила розширення правового регулювання і початкову кодифікацію норм ЄС у сфері екології. П'ята програма отримала спеціальну назву «До сталості» (1993 – 2000 рр.)
Шостий етап (2001 р. - дотепер)	Шостий етап ознаменувався прийняттям нового договору в Ніцці 2001 року, який поклав початок шостого етапу, пов'язаного зі значним розширенням ЄС за рахунок 12 держав Центральної та Південної Європи. Лаакенська декларація 15 грудня 2001 «Майбутнє Європейського Союзу» встановлює більш точні орієнтири і графік практичних заходів з реформування й удосконалення екологічної стратегії ЄС з урахуванням нових геополітичних та екологічних реалій. Свій розвиток П'ята програма 1993 року знайшла у Шостій екологічній програмі ЄС, яка була затверджена на 10 років Рішенням Європейського парламенту та Радою № 1600 /2002 /ЄС від 22 липня 2002 року безпосередньо перед Світовим самітом ООН зі сталого розвитку (РІО+10) в Йоганнесбурзі і спрямована на інтеграцію екологічних вимог у різні напрямки діяльності Співтовариства та забезпечення сталого розвитку з урахуванням майбутнього розширення ЄС

Джерело: сформовано автором на основі [3]

На третьому етапі свого розвитку (1982-1986 рр.) законодавство ЄС починає регулювати виробництво і використання хімікатів, обмежує маркетинг і застосування деяких небезпечних речовин та препаратів, встановлює процедуру контролю навколишнього середовища, порушеного відходами індустрії, закріплює процедури узгодження програм скорочення і можливого усунення забруднення, а також класифікації, упаковки та маркування небезпечних речовин, що підлягають реєстрації [3].

Варто зазначити також, що у 2013 році Європейський Парламент та Європейська Рада прийняли Сьому загальну програму дій з навколишнього середовища. В рамках цієї програми будуть застосовані заходи щодо наступного поліпшення

екологічних характеристик товарів і послуг, які допускаються на ринок ЄС протягом усього їхнього життєвого циклу, в тому числі включаючи заходи по збільшенню поставок екологічно безпечних товарів і стимулювання попиту на таку продукцію.

Важливим організаційно-правовим прийомом досягнення Європейським Союзом цілей екологічної стратегії є система екологічної сертифікації продукції – система «еколейбл», яка містить відповідне маркування Європейського Співтовариства Еко Лейбл (Eco Label).

У світовій практиці екологічну сертифікацію почали запроваджувати з 1992 р. на основі положення Регламенту 880/92 від 23 березня 1992 р. про систему присудження еколейбла [5], зміненого Регламентом 1980/2000 від 17 липня 2000 р. [6].

В Європейському Союзі екологічне виробництво в сільськогосподарській сфері регулюється Регламентом ЄС 2092/91 «Про екологічне землеробство та відповідне маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування» [7]. Сільськогосподарські, переробні підприємства проходять екологічну сертифікацію з метою підтвердження екологічного статусу своєї продукції. Під час проведення екосертифікації визначають відповідність виробництва і продукції екологічним нормам.

Ще одним важливим інструментом реалізації екологічної стратегії ЄС є система екологічного менеджменту і екологічного аудиту, яка ґрунтується на положеннях Регламенту 761/2001 від 19 березня 2001 р. про добровільну участь організацій в системі екоменеджменту та екоаудиту Європейського Союзу [8].

Звертаючись до принципів екологічної політики ЄС, відображених на рис. 1, зокрема до принципу «попередження і превентивних засобів», важливо зазначити, що даний принцип втілений в екологічному аудиті, адже попередження і є метою Регламенту про схему «екоаудиту», який дозволяє добровільну участь компаній промислового сектору в схемі екоменеджменту та аудиту (екоаудит) [8].

У 1993 році ЄС ввело систему добровільної участі промислових підприємств в екологічному аудиті, яка у 2001 року стала відкритою і для інших організаційних форм – адміністрацій, установ побутового обслуговування тощо. Ця схема ґрунтується на трьох елементах:

1) розробленні й реалізації згаданими компаніями екологічних політик, програм і систем управління для місць виробництва;

2) систематичному, об'єктивному та періодичному оцінюванні ефективності цих програм і систем незалежними перевірниками;

3) щорічному інформуванні громадськості у формі представлення компаній, які беруть участь у системі «екологічних декларацій» [9].

Отже, система екологічного аудиту ЄС базується також і на принципі «участі та інформування громадян», адже кожен зацікавлений користувач може ознайомитись із екологічною діяльністю суб'єкта господарювання шляхом вільного доступу до екологічних декларацій.

Екологічний менеджмент та аудит можна віднести до добровільних інструментів регулювання екологічних питань в ЄС, оскільки впровадження даної системи ґрунтується на власній ініціативі та високому рівні екологічної свідомості підприємств-виробників продукції та послуг, а також на принциповій позиції європейських громадян споживати екологічно чисті продукти і своїм вибором підтримувати тих виробників, які дотримуються відповідних стандартів.

З метою розуміння сутності, значення, особливості організаційно-методичних та правових інструментів функціонування системи екологічного аудиту в ЄС, вважаємо за необхідне розкрити основні історичні аспекти розвитку екоаудиту у світі.

Після війни, у жовтні 1946 р., у Лондоні відбулося спільне засідання Комітету з координації стандартів і делегатів 25 країн, на якому було прийнято рішення щодо створення Міжнародної організації зі стандартизації (The International Organization for Standardization – ISO). Спеціалісти ISO під час розробки міжнародних стандартів дотримуються трьох основних принципів:

- стандартизація має відповідати вимогам галузей промисловості;

- погодження має досягатися за допомогою консенсусу;

- використання міжнародних стандартів має бути добровільним.

У країнах ЄС широко застосовується комплекс міжнародних екологічних стандартів ISO серії 14000 «Системи управління навколишнім природним середовищем» (Environmental Management Systems – EMS). Стандарти ISO серії 14000 орієнтують товаровиробників не на окремі норми викидів забруднюючих речовин, а на впровадження екологічного менеджменту, що конкретизується центральним серед документів цієї серії стандартом ISO 14001. Відповідність саме цьому стандарту є предметом екологічної сертифікації діяльності товаровиробників та їх продукції [10].

Європейський досвід показує те, що незважаючи на добровільність застосування стандартів ISO 14000, компанії, які впровадили систему екологічного менеджменту, належним чином мотивовані: на ринки країн ЄС допускається продукція тих виробників, які сертифіковані за ISO.

Початковим етапом розвитку екологічного менеджменту можна вважати розробку в 1992 р. Стандарту в галузі систем екологічного менеджменту BS 7750 (Specification for Environmental Management Systems). Даний стандарт розроблено з урахуванням положень концепції «глобального управління якістю» (TQM), яка виправдала себе в рамках західної економіки. Британський стандарт BS 7750 (British Specification for Environmental Management Systems), підготовлений у 1992 р. Британським інститутом стандартизації, став однією з перших у світі кодифікованих збірок рекомендацій з створення добровільної системи екологічного менеджменту. Цей стандарт не ставить вимог до природоохоронної діяльності підприємства. Проте, він містить у собі рекомендації, корисні для створення ефективної системи екологічного менеджменту і екологічного аудиту. Стандарт BS 7750 було перейнято декількома іншими європейськими країнами. Основою для створення стандартів ISO 14000 став британський стандарт BS-7750, а також існуючі міжнародні стандарти по системі контролю якості продукції – стандарти серії ISO 9000 [11].

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро світова спільнота визначила нову концепцію збалансованої коеволюції суспільства і природи, всесвітню програму і методологію sustainable development (еколого-збалансованого розвитку). Відтоді екологічний аудит набув нової функціональної якості і міжнародної регламентації (стандартизації) як ефективний інструментарій стійкого розвитку. У програмному

документі визначено основні сфери застосування системної методології екологічного оцінювання (аудиту) на національному рівні:

- визначення природоохоронної збалансованості інфраструктур (соціальної, транспортної, інженерної, господарської) у населених пунктах;
- комплексний аналіз екологічного навантаження інфраструктур на природні екосистеми;
- пошук шляхів урегулювання екологічних проблем щодо природокористування і господарювання на суміжних територіях;
- оцінювання на системній основі екологічних, соціально-економічних наслідків нераціонального природокористування, окреслення заходів щодо посилення збалансованості та стійкості природокористування;
- впровадження процедури екологічного оцінювання (аудиту) проектів, що можуть суттєво вплинути на біологічне різноманіття територій;
- оцінювання ефективності використання водних, земельних, лісових ресурсів;
- розроблення керівних принципів і кодексів діяльності компаній, оцінювання ефективності заходів мінімізації відходів;
- створення і застосування методології спостереження й аудиту процесу утворення відходів (методологія аудиту мінімізації відходів);
- комплексне секторальне вивчення технологічних потреб забезпечення програм екологічно чистого виробництва (методологія оцінки життєвого циклу продукції) [12].

Постанову EMAS (Eco Management and Audit Scheme - "Схема екологічного менеджменту і аудиту") 1836/93 було вперше введено в липні 1993 року в якості інструменту екологічної політики, розробленого Європейською комісією, як крок до досягнення мети сталого розвитку. EMAS (СЕМА) була відкрита для добровільної участі організацій з квітня 1995 року і передбачала відповідність наступним критеріям:

- впроваджується лише на промислових підприємствах і організаціях,
- повинна сприяти постійному поліпшенню екологічних показників організацій;
- полягає у систематичній, об'єктивній і періодичній оцінці ефективності систем екологічного менеджменту в організаціях;
- надання інформації про екологічну результативність;
- впровадження відкритого діалогу з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами при активній участі працівників в організаціях та їх відповідне навчання.

У 2001 році був прийнятий переглянутий Регламент (ЄС) № 761/2001 («EMAS II»). Його основними елементами були розширення сфери дії EMAS на всі сектори економічної діяльності, включаючи місцеві органи влади, а також інтеграція міжнародного стандарту системи екологічного менеджменту ISO 14001.

У 2009 році Рада Європи та Європейський Парламент прийняли у першому читанні рішення про реформування двох ключових елементів ЄС у галузі управління сталим споживанням і виробництвом – система екологічного менеджменту та аудиту EMAS. Відповідно до положень Регламенту

№ 1221/2009 від 25 листопада 2009 р. [Регламент № 1221/2009], система EMAS (EMAS III) містить нові елементи [13]:

- переглянуті цикли аудиту для подальшого покращення застосування (для компаній зі штатом менше 250 осіб або оборотом менше 50 млн євро та для мікропідприємств);
- введено поняття корпоративних реєстрацій з метою полегшення адміністративного та фінансового тягаря для організацій, які мають кілька зареєстрованих сайтів EMAS;
- екологічні основні показники для адекватного документування екологічних показників;
- впровадження EMAS Global для забезпечення доступності EMAS для організацій і сайтів у всьому світі.

З 9 січня 2019 року розроблений Додаток IV до регламента EMAS (Регламент Комісії ЄС EU 2018/2026) [14]. Ця поправка включає оновлення основних показників EMAS і формулювання екологічного заяви. Це надає організаціям EMAS нові можливості повідомляти про свої екологічні показники і використовувати екологічну заяву організації EMAS також для інших зобов'язань по звітності.

Додатково до вимог стандарту ISO 14001 EMAS передбачає для організацій проведення офіційного попереднього екологічного аналізу і публікації екологічного звіту, який призначений інформувати всі зацікавлені сторони про задачі управління охороною навколишнього середовища і їх виконання на підприємствах.

На практиці підприємства, сертифіковані на відповідність вимогам ISO 14000 та EMAS, повною мірою використовують наступні переваги екологічного менеджменту та аудиту:

- отримують змогу здійснювати свою діяльність без шкоди для навколишнього природного середовища одночасно із зменшенням витрат на енергію, воду, інші ресурси;
- набувають різноманітних прямих і непрямих переваг і вигод, пов'язаних з екологічно безпечним виробництвом товарів і послуг (підвищення рівня довіри до підприємств, поліпшуючи їхній імідж в очах партнерів з бізнесу, громадськості та інших зацікавлених кіл, що посилює конкурентні позиції підприємств на товарних ринках, дає змогу заключати нові контракти);
- отримують розширення своєї частки на товарних ринках [15].

Система екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS) - це інструмент управління, розроблений Європейською комісією для компаній та інших організацій для оцінки діяльності, звітності та поліпшення їх екологічних показників. EMAS відкрита для всіх типів організацій, які прагнуть поліпшити свої екологічні показники. Він охоплює всі сектори економіки і сфери послуг та застосовується у всьому світі.

Сутність, значення та переваги застосування EMAS відображені на рис. 2.

Основними визначальними характеристиками системи екологічного менеджменту та аудиту EMAS є ефективність, надійність, прозорість. Зав-

дяки відповідності характеристикам, EMAS забезпечує для підприємств наступні переваги перед іншими суб'єктами ринку:

1. Підвищення довіри, прозорості та репутації.
2. Покращене керування екологічними ризиками і можливостями.
3. Покращені екологічні та фінансові показники.
4. Розширення можливостей для мотивації співробітників.

Отже, за допомогою EMAS підприємство має можливість знизити свій негативний вплив на

оточуюче середовище, підвищити відповідність нормативним вимогам щодо безпечності діяльності та виробництва якісної продукції та послуг, забезпечити мотивацію співробітників, що, в сукупності дасть ефект синергії та допоможе суб'єкту господарювання покращити ефективність діяльності завдяки свідомій економії усіх видів ресурсів, адже система екологічного менеджменту та аудиту спрямована на постійне покращення усіх показників роботи організації.

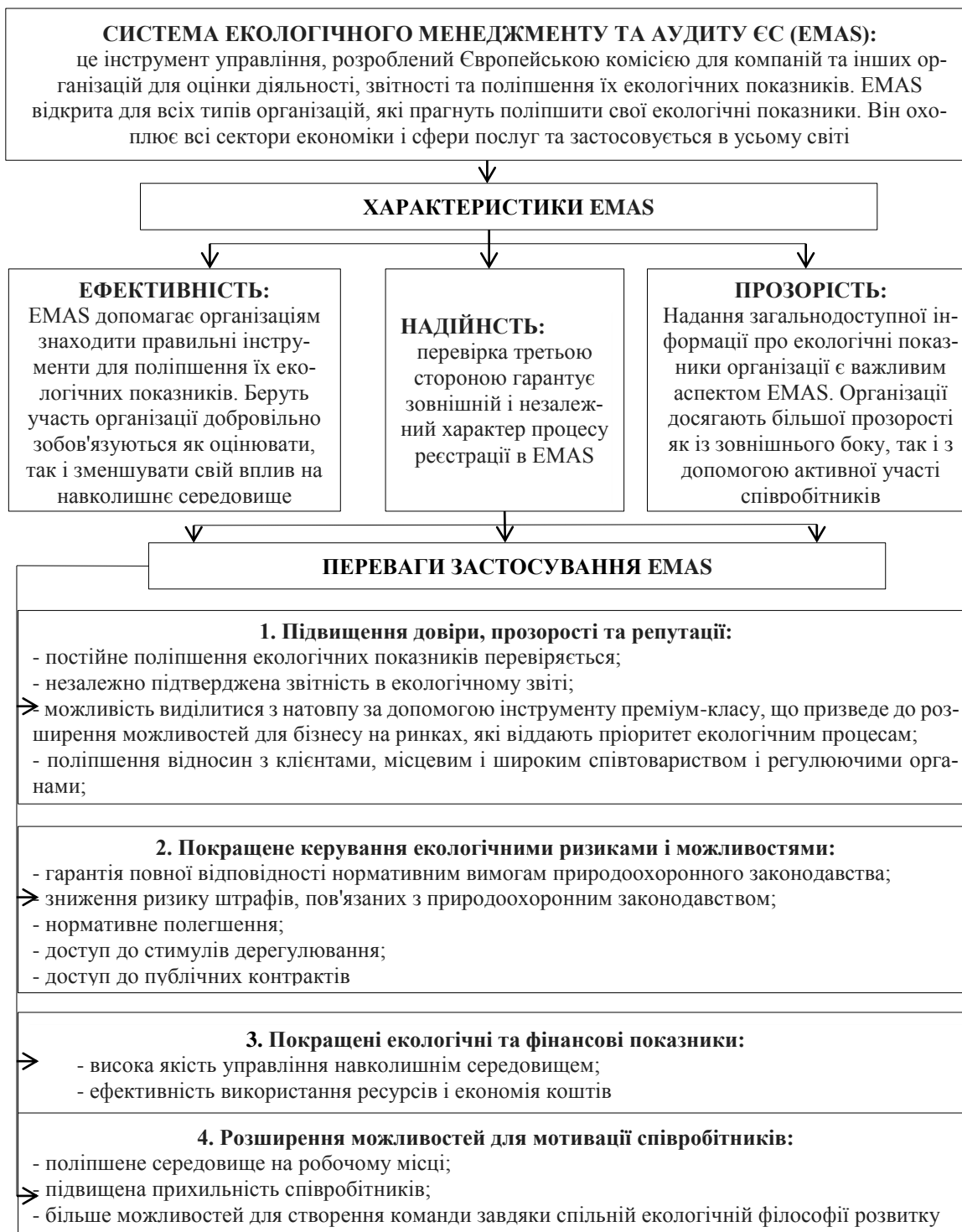

Рис. 2. Система екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS):
характеристики та основні переваги

Джерело: сформовано авторами на основі [16]

Система EMAS складається з десяти стадій, які знаходяться в залежності одна від одної. Вважається, що основою для розробки EMAS був британський стандарт BS 7750, тому основні кроки загальноєвропейської системи екологічного менеджменту і аудиту та британського стандарту є досить схожими.

Основоположними принципами, на яких ґрунтується філософія системи EMAS, є: Plan-Do-Check-Act! (Заплануй – Зроби – Перевір – Дій!). Ці принципи є ключовими і визначають загальну стратегію впровадження системи екологічного менеджменту та аудиту на підприємстві, яка складається із десяти етапів, відображених на рис. 3.

Розглянемо більш детально стратегію впровадження системи екологічного менеджменту та аудиту EMAS на підприємствах в ЄС

Етап 1. Підготовка до впровадження EMAS, збір корисної інформації у компетентному органі. Підприємство, яке зацікавлене в реєстрації в EMAS, в першу чергу має звернутися в місцевий компетентний орган, який допоможе і надасть

індивідуальну технічну підтримку, а також проінформує про можливості фінансування, які будуть надані підприємству завдяки впровадженню системи екологічного менеджменту та аудиту. Компетентний орган також може порадити підприємству найкращого консультанта, виходячи із особливостей його діяльності.

Етап 2: Проведення екологічної експертизи підприємства. Екологічна експертиза - це аналіз екологічних проблем, викликаних діяльністю організації. Первинна екологічна експертиза виявляє найбільш важливі прямі і непрямі екологічні аспекти, а також будь-які дії підприємства. Цей огляд також встановлює контрольні показники, щоб виміряти майбутній успіх в зниженні їх впливу. Екологічна експертиза складається з п'яти основних частин:

1) визначення організаційного контексту, тобто внутрішніх і зовнішніх проблем, які можуть позитивно і негативно впливати на управління підприємством оточуючим середовищем;

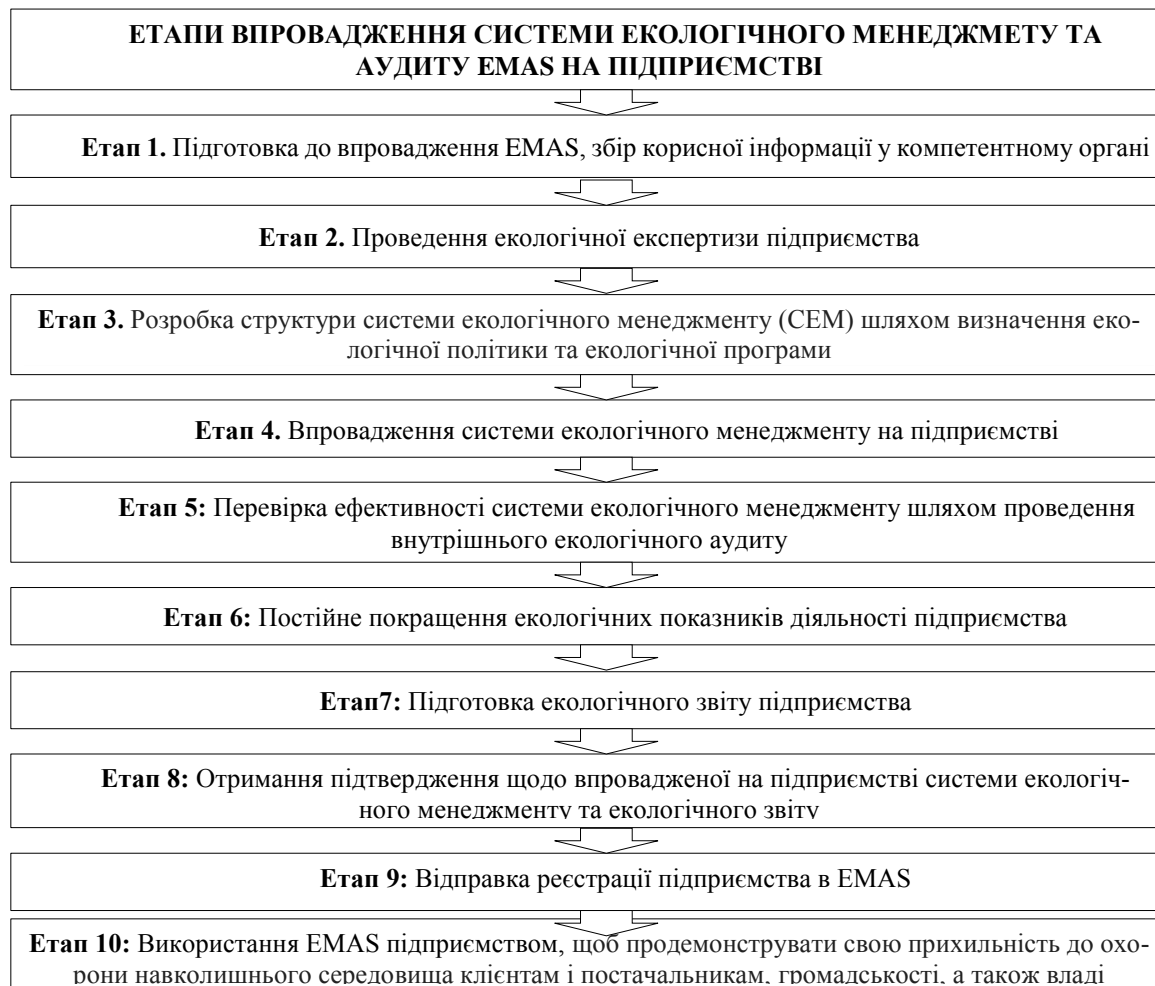

Рис. 3. Десять етапів впровадження системи екологічного менеджменту та аудиту (EMAS) на підприємстві

Джерело: сформовано авторами на основі: [16]

2) визначення зацікавлених сторін для системи екологічного менеджменту (СЕМ) підприємства (працівники підприємства, акціонери, постачальники, покупці, інвестори), а також їх потреби та очікування;

3) визначення законодавчих норм щодо збереження навколишнього середовища і перевірити їх відповідність (самостійно або за допомогою консультанта);

4) вивчення діяльності підприємства з точки зору споживання сировини, енергії, виробництва відходів та викидів;

5) підведення підсумків екологічної експертизи, що полягає у:

- визначенні величини впливу підприємства на оточуюче середовище;

- оцінці ризиків та можливостей, пов'язаних із системою управління навколишнім середовищем.

Етап 3. Розробка структури системи екологічного менеджменту (СЕМ) шляхом визначення екологічної політики та екологічної програми. Система екологічного менеджменту та аудиту підприємства побудована на сукупності екологічних дій та інструментів управління, метою застосування яких є постійне покращення екологічних показників діяльності підприємства. На практиці СЕМ полягає в розробці, виконанні та постійному удосконаленні показників екологічної політики та екологічної програми підприємства.

Екологічна політика - це публічний документ, підготовлений організацією, в якому описуються зобов'язання перед навколишнім середовищем і визначаються загальні наміри та напрямки діяльності організації з точки зору екологічних показників. Він також забезпечує основу для постановки цілей і завдань. Екологічна політика повинна прийматися на найвищому управлінському рівні, періодично переглядатися і уточнюватися: дотримання вимог законодавства і не тільки, прихильність постійного поліпшення екологічних показників і участь в запобіганні забруднення. Екологічна програма - це план дій, який переводить екологічну політику підприємства в конкретні цілі - спільні екологічні цілі, що безпосередньо впливають з екологічної політики, - і цільові показники - вимоги до ефективності, що впливають з цих цілей. Екологічна програма повинна містити конкретні заходи, які визначають обов'язки і засоби для досягнення певних екологічних цілей та завдань, а також для дотримання термінів [16].

Етап 4: Впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві. На даному етапі необхідно реалізувати на практиці ті заходи, які заплановані в Екологічній програмі підприємства. Необхідно переконатися, що внутрішня структура і процеси діяльності підприємства відповідають цілям та завданням, заявленим в екологічній політиці підприємства. В іншому випадку, їх необхідно належним чином адаптувати.

Незважаючи на те, що система екологічного менеджменту може бути неформальною за своїм характером, вона повинна мати формальну структуру. Вище керівництво має нести відповідальність

за ефективність системи екологічного менеджменту, а також делегувати відповідні обов'язки визначеним особам. Для того, що система працювала ефективно, необхідно, щоб усі обов'язки були оформлені у письмовій формі. Ефективність та переваги СЕМ будуть також залежати від величини інвестицій, вкладених у її функціонування на початковому етапі.

Відмітна характеристика EMAS – активна участь у функціонуванні системи співробітників. Тому необхідно вести письмові записи, щоб мати точний огляд прогресу системи економічного менеджменту та аудиту підприємства.

Ефективний операційний контроль має важливе значення для виявлення і планування операцій, пов'язаних зі значними екологічними аспектами, оскільки він забезпечує погодження екологічної політики підприємства та допомагає в досягненні цілей і завдань підприємства. Відповідно, операційний контроль спрямований на покращення щоденних робочих процедур з метою усунення ризиків, пов'язаних із екологічними аспектами організації.

Етап 5: Перевірка ефективності системи екологічного менеджменту шляхом проведення внутрішнього екологічного аудиту. Створіть контрольну панель управління з показниками результативності екологічної діяльності, а також для контролю за вашою екологічною програмою. Ці показники мають життєво важливе значення для навігації, управління і передачі екологічних показників, оскільки вони надають інформацію та рекомендації для постійного поліпшення. Вони покращують ясність, прозорість робить інформацію легко порівнянною. Безперервний моніторинг і вимірювання необхідні для надання відповідних даних за запитом державних органів, а також для контролю за використанням ресурсів і складання графіка довгострокових екологічних показників.

Оскільки господарська діяльність не завжди відповідає запланованим показникам, відповідно і система екологічного менеджменту не завжди буде відповідати плану, тому застосування внутрішнього екологічного аудиту є дуже доцільним. Процедури внутрішнього екологічного аудиту дадуть змогу оцінити, наскільки ефективно функціонує СЕМ, як покращуються екологічні показники, а також відповідність системи екологічного менеджменту підприємства положенням Регламенту EMAS.

Аудит СЕМ є систематичним процесом, який має бути належним чином задокументований, що дасть змогу належним чином оцінити роботу системи екологічного менеджменту. Проводять внутрішній аудит СЕМ внутрішні аудитори підприємства або залучені зовнішні експерти. Результати внутрішнього екологічного аудиту перевіряються не рідше одного разу на рік

Етап 6: Постійне покращення екологічних показників діяльності підприємства. Вище керівництво компанії періодично аналізує екологічні показники, надані системою внутрішнього аудиту, і використовує таку інформацію для прийняття

відповідних рішень з метою покращення екологічних парламентів діяльності підприємства. Тому без перебільшення можна сказати, що EMAS сприяє постійному удосконаленню екологічних показників діяльності, шляхом виявлення помилок, порушень, документування їх, подальшого аналізу отриманої інформації з метою усунення причин невідповідності та уникнення їх у майбутньому.

Етап 7: Підготовка екологічного звіту підприємства. Європейська комісія визначає екологічний звіт (екологічну декларацію) підприємства, як «вікно в світ», оскільки цей документ має бути чітким і коротким, який належним чином інформуватиме зацікавлені сторони щодо екологічних показників діяльності [16].

В екологічному звіті описуються досягнення підприємства з точки зору його економічних цілей, здійснюється порівняння з минулими показниками, встановлюються майбутні екологічні цілі.

Етап 8: Отримання підтвердження щодо впровадженної на підприємстві системи екологічного менеджменту та екологічного звіту. У результаті успішного впровадження попередніх семи етапів, підприємство вже розробило систему екологічного менеджменту.

Перевірка СЕМ підприємства проводиться незалежним екологічним інспектором, який акредитований або ліцензований органом з акредитації/ліцензування EMAS держави.

Екологічний інспектор перевіряє відповідність підприємства вимогам EMAS з точки зору екологічної експертизи, екологічної політики, відповідності екологічним нормам, системи екологічного менеджменту та внутрішнього аудиту, змісту екологічного звіту.

Етап 9: Відправка реєстрації підприємства в EMAS. Після того, як СЕМ та екологічний звіт будуть офіційно перевірені та затверджені, підприємство відправляє документи в компетентний орган, з метою подання заявки на реєстрацію в EMAS. У результаті виконання усіх процедур, компетентний орган реєструє підприємство в європейському реєстрі EMAS, в результаті чого екологічний звіт організації стає загальнодоступним для зацікавлених осіб.

Етап 10: Використання EMAS підприємством, щоб продемонструвати свою прихильність до охорони навколишнього середовища клієнтам і постачальникам, громадськості, а також владі. Після успішної реєстрації в EMAS, підприємство має можливість використовувати логотип EMAS для оприлюднення своєї прихильності до захисту навколишнього середовища, що є ефективним засобом маркетингової стратегії підприємства

Після реєстрації підприємства в EMAS, екологічний звіт буде доступний громадськості в

реєстрі EU EMAS. Як підтверджує досвід найуспішніших європейських корпорацій, це є відмінним інструментом, що показує клієнтам і постачальникам весь спектр екологічних досягнень та поліпшення стану навколишнього середовища. Крім того, підприємство отримує можливість рекламувати свою діяльність, вибираючи основні моменти зі свого затвердженого екологічного звіту.

Аналіз європейського досвіду свідчить, що істотне поліпшення екологічних показників - це процес проб і помилок, яке вимагає часу і зусиль. Експерти EMAS радять підприємствам, які впровадили систему екологічного менеджменту та аудиту, дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Ви повинні реалізувати свій план дій з охорони навколишнього середовища і постійно відстежувати результати, для цього потрібна постійний моніторинг та регулювання з метою подолання невідповідності і досягнення кращої продуктивності.

2. Ваш екологічний звіт повинен публікуватися і оновлюватися щороку, щоб утримувати найактуальнішу інформацію. Цей звіт буде перевірений екологічним верифікатором, який також перевірить ефективність системи екологічного менеджменту.

3. Ваша реєстрація дійсна протягом трьох років. Після закінчення цього часу вам потрібно буде подати заявку на продовження реєстрації [16].

Незважаючи на те, що на початку свого виникнення у 1992 році система екологічного менеджменту та аудиту EMAS була призначена для впровадження виключно на підприємствах та організаціях промислового сектору, починаючи з 2001 року, дія EMAS поширилася на суб'єктів усіх галузей діяльності, в тому числі і сільськогосподарських.

Так, Рішенням Комісії (ЄС) 2018/813 від 14 травня 2018 року по галузевому стандарту про найкращі методи управління природокористуванням, показники результативності екологічної діяльності в секторі, та критерії досконалості для сільськогосподарського сектора [17], відповідно до Регламенту (ЄС) № 1221/2009 Європейського парламенту і Ради щодо добровільної участі організацій у Схемі екологічного менеджменту та аудиту Співтовариства (EMAS), було розроблено галузевий довідник для підприємств сільського господарства. Цей документ містить основні критерії (індикатори), якими мають керуватися сільськогосподарські підприємства під час планування, впровадження, оцінки системи екологічного менеджменту та аудиту, а також складання екологічного звіту. У табл. 2 наведемо основні показники галузевого документу та їх опис.

Структура галузевого стандарту щодо впровадження EMAS на сільськогосподарських підприємствах*

Розділ	Опис	Цільова група
Стале управління фермою і земельними ресурсами	У цьому розділі розглядаються наскрізні питання, пов'язані з ландшафтним плануванням, енергоефективністю та ефективністю використання води, біорізноманіттям, використанням систем екологічного менеджменту та залученням споживачів до відповідального споживання	Усі ферми
Управління якістю ґрунту	Цей розділ присвячений управлінню якістю ґрунту. Він охоплює оцінку його фізичного стану і розробку плану управління, а також практичні рекомендації про те, як можна поліпшити якість ґрунту, наприклад, за допомогою органічних поправок, по підтриманню структури ґрунту і по дренажу	Усі ферми
Планування управління поживними речовинами	Цей розділ присвячений управлінню поживними речовинами в ґрунті. Він включає в себе кращі практики в галузі складання бюджету поживних речовин в польових умовах, сівозміни, точного внесення поживних речовин і вибору добрив з меншим впливом на навколишнє середовище	Усі ферми
Підготовка ґрунту і планування врожаю	В цьому розділі основна увага приділяється вибору відповідних ґрунтообробних операцій, зведенню до мінімуму обробки ґрунту, застосування обробітку ґрунту з низьким рівнем впливу, здійснення ефективних сівозмін і створення покривних і виловлених культур	Усі ферми
Управління травами і пасовищами	Цей розділ присвячений максимізації виробництва трави і її використання, управління випасом в районах з високою природною цінністю, оновленням пасовищ і включенням конюшини, а також застосуванням ефективного виробництва силосу	Тваринницькі ферми
Тваринництво	У цьому розділі описуються кращі практики, пов'язані з тваринництвом. Зокрема, в ньому представлені практики, пов'язані з вибором відповідної породи, складанням бюджету поживних речовин на фермах, дієтним зниженням виділення азоту, підвищенням ефективності перетворення кормів, екологічно чистими закупівлями кормів, планами охорони здоров'я тварин та управління профілем стада	Тваринницькі ферми
Управління використанням гною	У цьому розділі розглядаються кращі практики, пов'язані з оптимізованим управлінням гноем шляхом скорочення викидів і поліпшення засвоєння поживних речовин. Він включає в себе будівництво систем житла для тварин з низьким рівнем викидів, впровадження та оптимізацію анаеробного зброджування, поділ твердого або рідкого гною, а також відповідних сховищ для твердого та рідкого гною, а також методи для його внесення в ґрунт	Тваринницькі ферми
Управління зрошенням	У цьому розділі розглядаються ефективні стратегії іригації і даються рекомендації з агрономічних методів, оптимізації доставки іригації та ефективному управлінню іригаційними системами. Важливість джерела води, що використовується для зрошення, також розглядається	Ферми, які використовують зрошення
Захист рослин	У цьому розділі розглядаються методи стійкою захисту рослин при застосуванні низькоякісних пестицидів для боротьби з шкідниками. Завданнями є запобігання появи шкідників, зниження залежності від хімічних засобів захисту рослин, оптимізація використання засобів захисту рослин і стратегій управління стійкістю до шкідників	Всі ферми
Управління рослинництвом закритого ґрунту	У цьому розділі викладені кращі практики для захищеного садівництва. Зокрема, мова йде про енергоефективність, управління водними ресурсами і відходами, а також про вибір поживних середовищ	Ферми, які працюють із закритим ґрунтом

*відповідно до Рішення Комісії (ЄС) 2018/813 від 14 травня 2018 року по галузевому стандарту про найкращі методи управління природокористуванням, показники результативності екологічної діяльності в секторі, та критерії досконалості для сільськогосподарського сектора

Як зазначають спеціалісти EMAS, оскільки сільське господарство дуже різноманітне і включає в себе широкий спектр продуктів і типів фермерських господарств, довідковий документ для цієї галузі повинен бути зосереджений на ключових екологічних проблемах для сектора. Аналіз таблиці 2 дає змогу зробити висновок про те, що галузевий документ, розроблений EMAS для впровадження та функціонування системи екологічного менеджменту та аудиту підприємств галузі сільського господарства, враховує особливості діяльності таких організацій. А це сприяє ефективному впровадженню системи екологічного менеджменту та аудиту на сільськогосподарських підприємства, зокрема дозволяє належним чином запланувати цілі та оцінити досягнуті результати у природоохоронній діяльності.

Висновки. На основі проведених досліджень вважаємо, що екологічний аудит з точки зору міжнародного досвіду можна розглядати:

по-перше, як систематичну оцінку відповідності об'єктів екологічного аудиту встановленим нормативам, що регулюють захист навколишнього середовища нормативам,

по-друге, як інструмент постійного поліпшення та стимулювання природоохоронної діяльності підприємства, метою чого є підвищення інвестиційної привабливості.

Схема екологічного менеджменту та аудиту (EMAS) - це схема добровільної участі організацій, прихильних до постійного поліпшення стану навколишнього середовища.

Отже, враховуючи те, що EMAS визначила сільськогосподарську галузь як пріоритетну у добровільній участі підприємств в екологічному управлінні, відповідно до мети EMAS, система екологічного менеджменту та аудиту сільськогосподарського підприємства має бути спрямована на досягнення наступних цілей: сприяти безперервному поліпшенню екологічних показників незалежно від відправної точки; на основі найкращої практики управління навколишнім середовищем повинні бути визначені конкретні дії щодо поліпшення управління: відходами та гноєм; раціонального використання ґрунту та ефективності зрошення.

Проведені дослідження становлення екологічного менеджменту та аудиту в ЄС свідчать про активний розвиток такого напрямку діяльності, що дає можливість:

по-перше, стверджувати про високу екологічну свідомість європейського суспільства,

по-друге, бачити приклад позитивного досвіду як можна розвивати економіку, не шкодячи навколишньому природному середовищу.

Список літератури

1. Загорський В.С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України, 2014, Вип. 3(107), с. 210-221.

2. Бондар Ю.А. Впровадження екологічного аудиту в Україні. Економічний вісник Донбасу. № 2 (32). 2013. С. 172-175.

3. Качурінер В. Л. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва / В. Л. Качурінер // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. - 2013. - Вип. 5. - С. 326-331. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2013_5_73.

4. Качурінер В. Л. Екологічне регулювання у сфері виробництва в праві Європейського Союзу / В. Л. Качурінер // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 176-179. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11\(2\)_5_0](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11(2)_5_0).

5. Council Regulation (EEC) No 880/92 of 23 March 1992 on a Community eco-label award scheme // Official Journal, L 99, 11.4.1992. – P. 1.

6. Regulation (EC) № 1980/2000 of the European Parliament and of the Council of 17 July 2000 on a revised Community eco-label award scheme // Official Journal, L 237, 21/09/2000. – P. 1-12.

7. Council Regulation (EEC) No 2092/91 of 24 June 1991 on organic production of agricultural products and indications referring thereto on agricultural products and foodstuffs // OJ L 198, 22.7.1991, p. 1–15.

8. Regulation EC № 761/2001 of the European parliament and of the council of 19 March 2001 allowing voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS) // Official Journal, L 114, 24/04/2001. – P. 1-29.

9. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу: пер. з англ. / Н. Мусис. – К. : К.І.С., 2005. – 466 с.

10. Скороход І.С. Гармонізація екологічних стандартів України та ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин, Випуск 97 (Частина І), 2011, с. 52-53.

11. Історія виникнення і стисла характеристика TQM, BS 7750, ISO 9000, EMAS. https://life-prog.ru/ukr/1_3952_Istoriya-viniknennya-i-stisla-harakteristika-TQM-BS--ISO--EMAS.html

12. Бондар О.І., Білявський Г.О., Саталкін Ю.М., Пилипчук М.О. Екологічний аудит: світовий досвід і вітчизняні реалії. Вісник НАН України, 2011, № 4, с. 42-51.

13. Regulation (EC) № 1221/2009 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the voluntary participation by organizations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS), repealing Regulation (EC) № 761/2001 and Commission Decisions 2001/681/EC // Official Journal, L 342, 22/12/2009. – P 1-45.

14. Commission Regulation (EU) 2018/2026 of 19 December 2018 amending Annex IV to Regulation (EC) No 1221/2009 of the European Parliament and of the Council on the voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS) (Text with EEA relevance.) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018R2026>

15. Гевлич І.Г., Моцаренко О.О. Міжнародна регламентація вітчизняного екологічного аудиту. *Фінанси, облік, банки*, № 1 (22), 2017, с. 63-69.

16. European Commission. An official website of the European Union. URL: http://ec.europa.eu/environment/emas/emas_publications/sectoral_reference_documents_en.htm URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.145.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2018:145:TOC

17. Commission Decision (EU) 2018/813 of 14 May 2018 on the sectoral reference document on best

environmental management practices, sector environmental performance indicators and benchmarks of excellence for the agriculture sector under Regulation (EC) No 1221/2009 of the European Parliament and of the Council on the voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS) Text with EEA relevance. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.145.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2018:145:TOC.

145.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2018:145:TOC.

№33, 2019
Slovak international scientific journal

VOL.1

The journal has a certificate of registration at the International Centre in Paris – ISSN 5782-5319.

The frequency of publication – 12 times per year.

Reception of articles in the journal – on the daily basis.

The output of journal is monthly scheduled.

Languages: all articles are published in the language of writing by the author.

The format of the journal is A4, coated paper, matte laminated cover.

Articles published in the journal have the status of international publication.

The Editorial Board of the journal:

Editor in chief – Boleslav Motko, Comenius University in Bratislava, Faculty of Management

The secretary of the journal – Milica Kovacova, The Pan-European University, Faculty of Informatics

- Lucia Janicka – Slovak University of Technology in Bratislava
- Stanislav Čerňák – The Plant Production Research Center Piešťany
- Miroslav Výtisk – Slovak University of Agriculture Nitra
- Dušan Igaz – Slovak University of Agriculture
- Terézia Mészárosová – Matej Bel University
- Peter Masaryk – University of Rzeszów
- Filip Kocisov – Institute of Political Science
- Andrej Bujalski – Technical University of Košice
- Jaroslav Kovac – University of SS. Cyril and Methodius in Trnava
- Paweł Miklo – Technical University Bratislava
- Jozef Molnár – The Slovak University of Technology in Bratislava
- Tomajko Milaslavski – Slovak University of Agriculture
- Natália Jurková – Univerzita Komenského v Bratislave
- Jan Adamczyk – Institute of state and law AS CR
- Boris Belier – Univerzita Komenského v Bratislave
- Stefan Fišan – Comenius University
- Terézia Majercakova – Central European University

1000 copies

Slovak international scientific journal

Partizanska, 1248/2

Bratislava, Slovakia 811 03

email: info@sis-journal.com

site: <http://sis-journal.com>